

ЗАГОСТРЕННЯ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА НИНІШНІХ УМОВ

У статті розглядається питання загострення проблеми мотивації до занять фізичною культурою дітей дошкільного віку, обґрунтовується необхідність її вирішення з метою сприяння фізичному розвитку, фізичній підготовці, формуванню, розвитку, зміцненню та збереженню здоров'я підростаючого покоління.

Ключові слова: мотивація, заняття фізичною культурою, діти дошкільного віку, здоров'я.

Проблема полягає у явній тенденції зниження рівня здоров'я дітей дошкільного віку та адаптивності їх до фізичного виховання у школі за нинішніх умов економічного та культурного розвитку країни.

Актуальність обумовлена тим, що нині вирішення означеної проблеми дало б змогу більш ефективно формувати, розвивати, зміцнювати та зберігати здоров'я дітей, що є не тільки важливою передумовою успішної адаптації до умов фізичного виховання у школі, а й забезпечення працездатності підростаючого покоління, що має загальнодержавне значення. Про це йдеться в низці нормативних документів: а) Міжгалузева комплексна програма "Здоров'я нації", затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 10.01. 2002 р. № 14; б) Про концепцію фізичного виховання в системі освіти України: Рішення колегії Міністерства освіти України від 23.04.97 р. за № 7/6-18; в) Цільова комплексна програма "Фізичне виховання – здоров'я нації". Ідея роботи полягає у дослідженні передумов налагодження співробітництва учасників фізичного виховання дітей дошкільного віку у формуванні мотивації до рухової діяльності та створенні інформаційно-розвивального середовища оздоровчої фізичної культури в сім'ї, дошкільних навчальних закладах, школі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчене в літературі та практиці показало, що основою системи фізичного виховання в сім'ї, дошкільному навчальному закладі та школі була і є доволі та доцільна рухова активність (И. А. Аршавский, 1981; Д. В. Хухлаева, 1984; Б. В. Сермеев и др., 1986; В. К. Бальсевич, В. А. Запорожанов, 1987; Е. С. Вільчковський, М. П. Козленко, С. Ф. Цвек, 1998; В. М. Баршай, 2001; Л. М. Алексеева, 2005 та ін.). Фізична культура в широкому розумінні є одним із основних педагогічних чинників, які впливають на стан здоров'я дитини та успішність її адаптації до умов навчання у школі (В. Н. Минаев, Б. М. Шиян, 1989; П. П. Буцинская, 1990; Е. С. Вільчковський, 1998; А. Д. Викулов, И. М. Бутин, 1996; Т. Ю. Круцевич, 1999; Л. Д. Глазырина, 2001; І. Я. Грубар, 2002; К. К. Утробина, 2005; П. М. Огієнко, О. В. Багінська, О. А. Якуш та ін., 2008; М. С. Шкуратова, 2010 та ін.). За нинішніх умов економічного розвитку в країні загострилася проблема психофізичного розвитку і здоров'я дітей дошкільного віку та молодших школярів (Г. Сухарев, 1991; О.М. Почтар та ін., 2010; Я. А. Скидан, 2010 та ін.). Нормальний фізичний розвиток, адекватна фізична підготовленість дитини визначаються як біологічними та соціальними чинниками, так і виховними педагогічними впливами оточуючого середовища в сім'ї, дошкільному навчальному закладі, школі (Е. С. Вільчковський, 2001; Т. Ю. Круцевич, 2003; Е. С. Вільчковський, О. І. Курок, 2004; О. Богініч, 2007; І. В. Лущик, 2007; Е. С. Вільчковський, Н. Ф. Денисенко, 2008; О. В. Багінська, 2009; М.С. Шкуратова, 2010 та ін.).

В нормативних документах та останніх публікаціях наголошується на формуванні мотивації до занять фізичною культурою [3, 4], створенні розвивального фізкультурного середовища в сім'ї, дошкільному навчальному закладі та школі [5, 6, 7], нагальній необхідності посилення матеріальної бази фізичного виховання в дитсадках у період економічних негараздів у країні та умов виживання [4, 6].

На нашу думку, за нинішніх умов недостатньо зосереджена увага дослідників та практиків фізичної культури на своєчасному формуванні мотивації до доцільної рухової активності в дошкільному віці (як сенситивному періоді психофізичного розвитку) та створенні інформаційно-розвивального середовища фізичного виховання в сім'ї, дитсадку та школі.

Мета роботи – сформувати рекомендації з оптимізації процесу формування мотивації до занять фізичною культурою дітей дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу на основі вивчення можливостей налагодження співробітництва учасників фізичного виховання дітей дошкільного віку у формуванні мотивації до рухової діяльності та створенні інформаційно-розвивального середовища оздоровчої фізичної культури в дошкільних навчальних закладах.

Завдання дослідження: 1) вивчити можливості налагодження співробітництва учасників фізичного виховання дітей дошкільного віку у формуванні мотивації до рухової діяльності та створенні інформаційно-розвивального середовища оздоровчої фізичної культури в дошкільних навчальних закладах; 2) здійснити

опитування інструкторів з фізичної культури, вчителів фізичної культури початкової школи та батьків дітей, які відвідують ДНЗ, з метою уточнення їх нинішньої позиції в розумінні та реалізації мотивації до фізичної культури дітей дошкільного віку; 3) сформулювати рекомендації з оптимізації процесу формування мотивації до занять фізичною культурою дітей дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу.

Для виконання поставлених завдань були застосовані наступні **методи**: 1) вивчення наукової і науково-методичної літератури; 2) аналіз нормативних документів; 3) педагогічне спостереження; 4) соціологічне опитування (анкетування); 5) інтеграція даних аналізу, спостереження, опитування та індивідуального досвіду практичної професійної діяльності.

Організація дослідження

Вивчення наукової і науково-методичної літератури проводилося в кількох напрямках в межах теоретичного дослідження проблеми формування мотивації до занять фізичною культурою дітей дошкільного віку: рухова активність та здоров'я дітей; фізична культура в системі загальної освіти дітей дошкільного віку; соціально-педагогічне значення фізичної культури; мотиваційна сфера діяльності дитини, формування мотивації до занять фізичною культурою, створення розвивального середовища фізичної культури дітей дошкільного віку.

Педагогічні спостереження включали в себе: спостереження за навчальним процесом з фізичного виховання дітей дошкільного віку на базі дошкільного навчального закладу (ДНЗ) № 76 м. Чернігова та бесіди з інструкторами з фізичної культури (ІФК) дошкільних навчальних закладів та вчителями фізичної культури початкової школи щодо формування стійкої мотивації до занять фізичною культурою у дітей дошкільного віку. В педагогічних спостереженнях були задіяні 27 дошкільних навчальних закладів м. Чернігова, відвідано 30 занять фізичною культурою, 7 засідань методичних об'єднань. Під час педагогічного спостереження зверталась увага на фактори та потреби, які стимулюють зацікавленість батьків у заняттях фізичною культурою дітей дошкільного віку.

В соціологічному опитуванні взяли участь 27 інструкторів з фізичної культури дошкільних навчальних закладів, 9 вчителів фізичної культури початкової школи, 42 батьків дітей, які відвідують дошкільні навчальні заклади, м. Чернігова. Були запропоновані розроблені нами анкети (окремо для кожного контингенту опитуваних). Дані анкетування, уточнені в індивідуальних бесідах,

піддавалися математичній обробці (визначався дольовий розподіл відповідей на запитання у %), кількісному та якісному аналізу, авторській інтерпретації з урахуванням думки експертів (інструкторів з фізичної культури, вчителів фізичної культури зі стажем роботи більше 10 років та батьків, у яких вже не перша дитина відвідує дошкільний навчальний заклад).

Узагальнювався наявний власний досвід практичної діяльності з дітьми різного віку, вивчався досвід інструкторів з фізичного виховання, вихователів дошкільних навчальних закладів та вчителів фізичної культури початкової школи. Комплексні дослідження рівня мотивації дітей проведені з жовтня 2011 року до квітня 2012 року на базі ДНЗ та ЗОСШ м. Чернігова.

Результати та їх обговорення. Аналіз були піддані теоретичні джерела інформації про формування мотивації до рухової діяльності останніх десяти років, дані соціологічного опитування інструкторів з фізичної культури дошкільних навчальних закладів (ДНЗ), вчителів фізичної культури початкової школи та батьків дітей дошкільного віку, які відвідують ДНЗ.

В останні роки спостерігається погіршення стану здоров'я дитячого населення України (Березинь В.І., 1998; Нагорна А.М., 1999; Коренев М.М., Беседіна О.А., 2000 та ін.). У зв'язку з цим на протязі останніх років виконується комплексна Національна програма "Діти України", у 2001 році був прийнятий Закон України "Про охорону дитинства".

Загальновідомо, що займатися фізичною культурою людина змушена, бо доля фізичної активності у повсякденному житті різко зменшилася у зв'язку з науково-технічним прогресом, який в багатьох сферах діяльності замінив мускульну активність людини машинною, чим сприяв не тільки полегшенню праці та підвищенню рівня продуктивності виробництва, а й гіпокінезії [2, 10]. Це відбулося певним чином і на характері рухової активності дітей.

У сільських дітей ця проблема менш гостра, бо існують компенсаторні види м'язової активності, пов'язані з фізичною працею, самообслуговуванням, а у міських дітей вона загострюється, тому слід вдаватися до фізичної культури, тобто спеціально організованих занять фізичними вправами.

Уроки фізичної культури в школі введені не лише як розвантажувальні між математикою, фізикою та хімією, а й як розвивальні, культурологічні, світоглядні, як такі, що сприяють не лише розвитку сенсомоторики та психомоторики, а й психіки дитини (розумовому розвитку), формуванню особистості.

Нині помітно падає престиж фізичної культури серед батьків і це відбивається на поведінці та руховій активності дітей дошкільного віку. По суті треба починати мотивувати батьків, особливо молодих. Якщо вважати, що мотивація до фізичної активності природно і спеціально формується ще у внутріутробному періоді розвитку, то мотивувати батьків треба ще до реального зачаття дитини. Для інструкторів з фізичної культури це недоступно, проте доступно через ЗМІ, літературу. Власне в нормі це вже повинно бути сформоване у молодих батьків ще в період їх навчання у школі. Чи можна вважати, що це факт? Що отриманих знань, умінь та навичок на заняттях з фізичної культури та інших навчальних предметів достатньо для початку виховання дитини з самого малку (ще до її появи на світ)? За логікою, можна. А що маємо насправді? Включаємо, а не працює.

За висновками наших досліджень, оточуючі, які мають відношення до фізичного розвитку, фізичної підготовленості, здоров'я дитини, мають бути не вболівальниками, а активними учасниками формування мотивації до занять фізичною культурою у дошкільному віці (найбільш сенситивному періоді). В нормі (відповідно до концепції гуманізації освіти: навчання та виховання) вони мають інвестувати свої потенціали відповідно до свого статусу у фізичне виховання дітей дошкільного віку. Успішно сформована мотивація до занять фізичною культурою у дошкільному віці за сприятливих умов може трансформуватися в автоактуалізацію (самоактуалізацію), автомотивацію (самотивацію), авторегуляцію (саморегуляцію) рухової діяльності, поведінки у шкільному віці, а крім того, може прийняти характер зворотної мотивації, спрямованої на батьків, родичів, приятелів, друзів, ровесників, вчителів фізичної культури. Це бажаний результат фізичного виховання на даному етапі соціалізації особистості. Є надії, що і в подальшому житті він зіграє позитивну роль у вірності образу здорового життя.

Що бачиться нам в основі формування мотивації дітей дошкільного віку до занять фізичною культурою? Очевидно, це повинні бути не тільки слова (прохання, накази, переконування у корисності занять фізичною культурою, декларації) чи примус до дії (як у класика побудови соціалізму та визначного педагога А. С. Макаренка: будь що переконати, а якщо ні, то примусити), а створення мотиваційного інформаційно-розвивального середовища (мотивувального, мотивуючого, такого, яке мотивує) для розумної фізичної активності (доцільної рухової діяльності).

Мотивація до рухової діяльності, як нам уявляється, повинна бути домінуючою. Тоді адекватна активація домінуючої мотивації, можливо, актуалізує прагнення дитини бути фізично культурною, стане реальною спонкою до дії, до фізичного удосконалення.

З позиції аксіології, треба щоб фізична культура стала цінністю для людини, для суспільства, причому *sacramento!* (безумовно!). Навіть в ситуації, коли не хочеш, але мусиш. Це повинно стати як віра. І справа не лише в ендорфінах та м'язовій радості (хоч це дуже важливо!), скоріше і більше в переконаннях, світоглядній позиції. Уявіть собі життєву ситуацію, коли дитина не може отримати їжу без відповідної рухової діяльності, спрямованої на процес пошуку, добування та споживання їжі. Очевидно, вона була б мотивована самими умовами виживання. Може, ми змушені створювати штучно в чомусь схожій ситуації у відповідному інформаційно-розвивальному середовищі фізичного виховання, щоб спонукати дитину до природно обумовленої рухової активності (щось на зразок моделювання педагогічних ситуацій).

А естетичне відношення до фізичної культури? Це теж добре, це заслуговує на схвалення. Проте воно може бути подібне милуванню, захопленню, але у виконанні іншого, інших (і в кіно, і по телевізору, і на фото, і на картині). І до цього варто привчати дитину. Але ціннішим для здоров'я буде все ж діяти самій (оте славнозвісне "Я сам!").

Підхід до формування мотивації повинен бути принаймні комплексним (хоча краще, звичайно, якби був системним). Комплексний в нашому розумінні означає аналогію сумачі впливів (просторову – відносно одночасна конвергенція впливу кількох "мотивувальників"; та послідовну – систематичний, регулярний у часі вплив найбільш авторитетного "мотивувальника"). На виході можна отримати підсумковий результат, який окремому "стимулятору" викликати не вдалося б. Важливими є участь кількох мотивувальників в організації розвивального середовища, приклад (учасник, драйвер), супровід (підтримка, дороговказ, навігатор), підкріплення (стимул, заохочення, винагорода). Вести за собою, спрямовувати і підштовхувати до мети – комплексна діяльність.

Чи можна створити функціональну систему [1] сприяння мотивації до занять фізичною культурою дитини дошкільного віку? Можна і варто спробувати. Використаємо сам принцип цього кібернетичного поняття.

Системоутворюючий фактор – корисний пристосувальний результат – сформована мотивація дитини дошкільного віку до занять фізичною культурою, яка в подальшому може зміцнюватися, удосконалюватися, розвиватися, зберігатися, мобілізуватися, стати основою самоактуалізації, самомобілізації, саморозвитку, самовиховання, самоудосконалення, зрештою – саморегуляції. Така дитина сама прагне займатися руховою діяльністю (і це вже не тільки уроки фізичної культури), сама вибирає по собі вид та характер фізичної активності.

Компоненти функціональної системи визначені: батьки, родичі, друзі, приятелі, ровесники та старші діти, вихователі, інструктор з фізичної культури ДНЗ, вчитель фізичної культури початкової школи, самі діти, довілля. Звичайно, це повинно здійснюватися за турботливої підтримки народу, країни, держави (зовнішнє середовище для діяльності функціональної системи сприяння формуванню мотивації дітей дошкільного віку до занять фізичною культурою).

Образ функціональної системи аналогічний системі організації поведінкового акту (за Анохіним П.К.) [1]. Практично кожен компонент має (чи може мати в принципі) відношення до всіх без винятку етапів діяльності функціональної системи сприяння формуванню мотивації до занять фізичною культурою дітей дошкільного віку: обстановочна аферентація та пам'ять, потреба, мотивація, аферентний синтез, прийняття рішення, формування програми дій, рішення на виконання, команди (сигнали) до дії, акцептор дії, результат дії, зворотний зв'язок, порівняння з образом (моделлю) результату акцептора дії, оцінка розходжень, коригування програми дій і ... повторення циклу до отримання належного (бажаного) результату або відмова.

Принцип роботи функціональної системи сприяння формуванню мотивації до занять фізичною культурою дітей дошкільного віку – це взаємоспівдія компонентів системи. Вектор – відомий, передумови – відомі, шляхи – знайдемо, методи, способи, прийоми – існує цілий арсенал (вибирай та користуйся, застосовуй, дій). Пошук інновацій, новаторство не забороняються.

Отже, повинна здійснюватися інтеграція зусиль за вектором мотивації до занять фізичною культурою та створення інформаційно-розвивального середовища фізичного виховання на основі взаємоспівдії заради образу здорового життя.

Висновки

1. Вивчені можливості налагодження співробітництва учасників фізичного виховання дітей дошкільного віку у формуванні мотивації до рухової діяльності та створенні інформаційно-розвивального середовища оздоровчої фізичної культури в дошкільних навчальних закладах. Вирішальна роль у формуванні образу здорового життя належить батькам і навчальним закладам. Між сім'єю і дошкільним закладом повинна бути створена атмосфера ділових, товариських стосунків співробітництва. Самостійні заняття фізичними вправами дитини є найбільш бажаним наслідком її правильно організованої роботи на уроках, яка мотивує її самостійне розширення, поглиблення і продовження у вільний час.

2. Здійснене опитування інструкторів з фізичної культури, вчителів фізичної культури початкової школи та батьків дітей, які відвідують ДНЗ, з метою уточнення їх нинішньої світоглядної позиції в розумінні, формуванні та реалізації мотивації до фізичної культури дітей дошкільного віку. Виявлене ставлення батьків, інструкторів з фізичної культури дошкільних навчальних закладів та вчителів фізичної культури початкової школи загальноосвітніх середніх шкіл до занять дітей фізичною культурою. Показано, що на сьогодні головним мотивом до занять фізичною культурою та спортом сучасні батьки вважають збереження здоров'я, розвиток рухових якостей. Спеціалісти фізичної культури дошкільних навчальних закладів та школи одностайно підтримують у цьому батьків. В майбутньому багато потрібно ще зробити для усвідомлення, що не тільки на плечах вихователів, інструкторів та вчителів лежить фізичне виховання дітей, але й батьки самі повинні відповідати за фізичний розвиток і фізичну підготовленість своїх дітей, самі займатися якимось видом фізкультурної чи спортивної діяльності, підтримувати фізичну форму, спонукати дітей до самостійних занять фізичними вправами.

Опитування вчителів фізичного виховання засвідчило про недостатній для нинішніх умов життя рівень мотивації до занять фізичною культурою (як реального шляху оздоровлення) дітей дошкільного віку та їх батьків.

Є свідчення про достатню обізнаність вчителів фізичної культури початкових класів з проблемами фізичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку та бажання їх продуктивно працювати над їх вирішенням у співдружності та співробітництві з батьками за дієвої підтримки держави та суспільства.

3. Сформовані та запропоновані загальні практичні рекомендації з оптимізації процесу формування мотивації до занять фізичною культурою дітей дошкільного віку в умовах сім'ї, дошкільного навчального закладу та початкової школи, які ґрунтуються на особистому прикладі, співдружній фізичній активності батьків та дітей та взаємоспівдії сім'ї, дошкільного навчального закладу та школи з урахуванням гуманізації навчально-пізнавального та виховного процесу. Основним девізом фізкультурно-оздоровчої роботи має бути: "Формуй цінну мотивацію дитини до стилю здорового життя змалку, а підтримуй і бережи її впродовж всього життя".

Рекомендації

1. У фізичному вихованні дітей дошкільного віку враховуйте, що на мотивацію дітей, які займаються фізичною культурою, впливають як ситуаційні, так і особистісні фактори.

2. Важливо знати мотиви, які спонукають до занять фізичною культурою дітей дошкільного віку, і раціонально, творчо їх розвивати, підтримувати, зміцнювати.

3. Формуючи інформаційно-розвивальне середовище фізичного виховання, необхідно "конструювати" ситуації, які б задовольняли потребам, запитам дітей, які займаються фізичною культурою.

4. Важливо усвідомити свою роль як вихователя, інструктора з фізичної культури, вчителя фізичної культури чи батьків у мотиваційному інформаційно-розвивальному середовищі.

5. Необхідно модифікувати поведінку з тим, щоб змінити небажані мотиви учасників процесу фізичного виховання: вихователів, інструкторів з фізичної культури ДНЗ, вчителів фізичної культури шкіл, батьків та їх дітей.

6. Розробляючи педагогічну технологію сприяння фізичному розвитку та здоров'ю дітей дошкільного віку, слід піклуватися про побудову функціональної системи сприяння формуванню мотивації до занять фізичною культурою та передбачити можливості її реалізації.

Перспективи подальших розвідок. Являє інтерес дослідження ефективності підходів, методів, способів та засобів формування, підтримки та зміцнення мотивації до занять фізичною культурою дітей дошкільного віку.

Використані джерела

1. Анохин П. К. Очерки по физиологии функциональных систем. – М. : Медицина, 1975. – 447 с.
2. Бернштейн Н. А. Очерки по физиологии активности / Н. А. Бернштейн. – М. : Медицина, 1966. – 348 с.
3. Концепція формування нормативної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді / Директор школи, № 40, жовтень, 2004. – С. 23–28.
4. Огієнко П. М. Фізична підготовка дітей дошкільного віку як компонент здоров'я і передумова адаптації до умов навчання у школі / П. М. Огієнко, О. В. Багінська, Л. П. Поклад, О. А. Якуш та ін. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 55. Серія: педагогічні науки; Фізичне виховання та спорт: Збірник у 2-х т. – Чернігів : ЧДПУ, 2008. – № 55. – Т. 1. – С. 250–253.
5. Огієнко П. М. Проблеми біомеханіки та психофізіології фізичної підготовки дітей дошкільного віку / П. М. Огієнко, О. М. Почтар, О. А. Якуш, А. О. Бойкова та ін. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 54. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт: Збірник. – Чернігів : ЧДПУ, 2008. – № 54. – С. 175–179.
6. Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах України: Наказ Міністерства освіти і науки України, від 02.08.2005 № 458.
7. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Т. 1. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. – 252 с.

Yakush O., Ogiyenko N., Ogiyenko P.

WORSENING THE PROBLEM OF PRESCHOOL LEARNERS' MOTIVATION TO GOING IN FOR PHYSICAL TRAINING LESSONS UNDER PRESENT CONDITIONS

Aggravation of a problem motivation to employment by physical culture children of preschool age. Problem of motivation of pre-school children to physical training lessons is discussed in the article. The necessity of motivation growth to promote the physical development as well as health formation and keeping its stability is grounded.

Key words: *motivation, employment by physical culture, children of pre-school age, health.*

Стаття надійшла до редакції 13.06.13